Слобідські ансамблі як осередки дворянської культури: музеєфікаційний аспект

Ольга Біррова, Харківська державна академія культури

У статті розглянуті питання становлення дворянської садибної культури та охарактеризовані музеєфікаційні особливості дворянських ансамблів. З'ясовано, що дана тематика, не дивлячись на її популярність в останні роки, залишається малодослідженою. Особливо питання музеєфікації об'єктів історико-культурної спадщини. У роботі проаналізовані різні види джерел та літератури.

Виокремлені особливості формування дворянського класу Слобідської України, який отримав дворянські титули лише за військові заслуги. Новий прошарок суспільства намагався наслідувати польську шляхту та російське дворянство, створюючи власні дворянські атрибути, що не зажди мало документальне підтвердження.

Визначена роль представників середнього дворянства, яке активно займалося культурою та освітньою справою. Саме місцева інтелігенція створювала самобутню культуру, яка ввібрала в себе європейські досягнення та місцеві традиції.

Встановлено, що осередками дворянської культури були заміські садиби, які поєднували в собі архітектурні та садово-паркові частини. Визначений символічний аспект садибної культури, який яскраво проявився в мистецтві паркового будівництва. Розглянута діяльність місцевого дворянства в створенні архітектурних споруд та англійських парків у маєтках.

Проаналізовані особливості музеєфікації садибних ансамблів як комплексних пам'яток. Охарактеризовано сучасний стан пам'яток ансамблевого типу в Харківській області. Зазначені перспективи музеєфікації для туристичного розвитку регіону та відродження історико-культурної спадщини.

У висновках подано рекомендації щодо можливості сучасного використання поміщицьких ансамблів як зразків дворянської садибної культури.

Ключові слова: *дворянство, дворянська культура, садиба, садово-паркове мистецтво, пам'ятка, музеєфікація, історико-культурна спадщина*

Slobidski ensembles as centers of aristocratic culture: museification aspect

Olha Birova, Kharkov state academy of culture

The article considers the issue of formation the aristocratic manor culture and describes the museification features of aristocratic ensembles. It has been found that this topic, despite its popularity in recent years, remains little studied. Especially the issue of museification historical and cultural heritage sites. The paper analyzes different types of sources and literature.

The peculiarities of the formation the aristocratic class of Slobodidska Ukraine, who received noble titles only for military service are highlighted. A new class of society tried to imitate the Polish nobility and the Russian nobility, creating their own aristocratic attributes, which did not always have documentary evidence.

The role of representatives of the middle nobility, which was actively engaged in culture and education, was determined. It was the local intelligentsia that created a distinctive culture, that absorbed European achievements and local traditions.

It is established that the centers of aristocratic culture were country estates, which combined architectural and garden parts. Defined a symbolic aspect of manor culture, which is clearly manifested in the art of park construction. The activity of the local nobility in the creation of architectural structures and English parks in the estates is considered.

The article analyzes peculiarities of museification of manor ensembles as complex monuments. The

www.grani.org.ua

current state of ensemble-type monuments in Kharkov region is characterized. In the article are listed prospects of museification for the tourist development of the region and the revival of historical and cultural heritage.

The conclusions provide recommendations on the possibility of modern use of aristocratic ensembles as centers of aristocratic manor culture.

Keywords: nobility, aristocratic culture, estate, garden and park art, monument, museification, historical and cultural heritage

Слободские ансамбли как центры дворянской культуры: музеефикационный аспект

Ольга Бирёва, Харьковская государственная академия культуры

В статье рассмотрены вопросы становления дворянской усадебной культуры и охарактеризованы музеефикационные особенности дворянских ансамблей. Установлено, что данная тематика, не смотря на ее популярность в последние годы, остается малоисследованной. Особенно вопрос музеефикации объектов историко-культурного наследия. В работе проанализированы различные виды источников и литературы.

Выделены особенности формирования дворянского класса Слободской Украины, который получил дворянские титулы только за военные заслуги. Новый слой общества наследовал польскую шляхту и русское дворянство, создавая собственные дворянские атрибуты, что не всегда имело документальное подтверждение.

Определена роль представителей среднего дворянства, которое активно занималось культурой и образованием. Именно местная интеллигенция создавала самобытную культуру, которая вобрала в себя европейские достижения и местные традиции.

Установлено, что центрами дворянской культуры были загородные усадьбы, которые объединяли в себе архитектурные и садово-парковые элементы. Определен символический аспект усадебной культуры, который ярко проявился в искусстве паркового строительства. Рассмотрена деятельность местного дворянства в создании архитектурных объектов и английских парков в имениях.

Проанализированы особенности музеефикации усадебных ансамблей, как комплексных памятников. Охарактеризовано современное состояние достопримечательностей ансамблевого типа в Харьковской области. Указаны перспективы, музеефикации для туристического развития региона и возрождения историко-культурного наследия.

В выводах даны рекомендации о возможности современного использования дворянских ансамблей, как образцов дворянской усадебной культуры.

Ключевые слова: дворянство, дворянская культура, усадьба, садово-парковое искусство, достопримечательность, музеефикация, историко-культурное наследие

Вступ
У сучасній гуманітарній науці все більшої популярності набирає тематика духовної та пам'яткознавчої спадщини на території України. Її дослідженням займаються: філософи, історики, музеєзнавці, пам'яткознавці тощо. Вивчення дворянської культури викликає багато дискусійних моментів, оскільки іноді вона розглядається не як суто українська культура.

Слобідська садиба в культурі наприкінці XVIII – початку XIX ст. – маловивчена тема за часів радянської влади. Через що існує багато риторичних питань та білих плям.

Музеефікація — це комплексна робота, в якій задіяні спеціалісти багатьох наукових сфер. На жаль, більшість об'єктів ансамблевого типу в Слобідській Україні на сьогодні не музеефіковані.

Отже, визначення дворянської культури та дослідження садибних ансамблів, як осередків культурного життя вищого прошарку населення сьогодні є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерела та літературу із зазначеної теми можна поділити на три види: 1. Видання та мемуари, які характеризують становлення слобідського дворянства та дворян-

ську культуру. Це спогади (М. Костомарова, М. Сумцова, О. Паліцина), опис Данилевського. Аналітичні роботи з дворянської культури (Л. Іляшевич, Г. Євреїнова, Ю. Лотман, В. Русавська). Роботи сучасного дослідника слобідських старшин В. Маслійчука містять цікаві джерельні дані з геральдики та ономастики.

2. Композиційне планування садиби, складові ансамблевого комплексу досліджуються в роботах, присвячених архітектурним пам'яткам та садово-парковому мистецтву (І. Родічкін, Г. Лукомський).

3. Музеефікаційна тематика в Україні досліджується дуже повільно. На сьогодні відсутня монографія, яка б розглядала всі варіанти музеефікації на прикладі пам'яток різних видів. Частково музеефікація нерухомих об'єктів розглядається в наукових статтях. Наприклад, у роботі М. Брич розглядаються проблеми збереження та музеефікації пам'яток архітектури та містобудування.

Мета статті на основі аналізу джерел та літератури дослідити формування дворянської садибної культури та охарактеризувати сучасний стан музеефікації ансамблів.

Відповідно до мети в статті вирішуються наступні завдання: дослідити особливості формування дворянського класу в Слобідській Україні; визначити роль дворянства в культурному житті регіону; встановити засади формування садибної культури; символізм в садибній культурі; особливості музеефікації комплексних об'єктів історико-культурної спадщини; сучасний музеефікаційний стан маєтків.

Для розкриття мети та завдань були використані загальнонаукові, культурологічні та спеціально-історичні методи: системний, структурно-функціональний, семіотичний, порівняльно-історичний.

Виклад основного матеріалу

Дворянство Слобожанщини, як окремий привілейований стан, сформувалося наприкінці XVIII ст. після видання жалуваної грамоти Катерини II в 1785 р. Дворянами стали представники колишньої козацької старшини, які отримали новий титул за свою службу. Слобідська еліта прагнула отримати дворянські привілеї і зрівнятися в правах з російським дворянством, про це говорить лист від острогозьких старшин:

«Височайше Ваше милосердя ... ми раб-

ськи просимо надати нащадковим старшинам та підпрапорним, діди яких служили в старшинських чинах, статус шляхтичів Слобідсько-Української губернії» (Воронежский край в XVIII в., 1980, с. 81).

Старшини могли отримати вище звання лише за їхні військові заслуги. Більшість з них не мали документальних підтверджень на земельну власність. Але в результаті проведення описів, землі збереглися за власниками. Навіть якщо на це не було документальних підтверджень (Бірьова, 2018, с. 9).

Благородність походження не могли довести більшість новостворених дворянських родин Слобожанщини. Сучасний дослідник цієї тематики В. Маслійчук погоджується з твердженням Д. Багалія про відсутність благородного коріння у слобідських дворянських родин. Але В. Маслійчук наголошує, що не слід зосереджуватися саме на походженні дворянства і пропонує краще розібратись в усвідомленні «шляхетності» слобідсько-козацькою старшиною (Маслійчук, 2004, с. 267). Слобідське дворянство мало всі шляхетні атрибути: генеалогію, геральдику, ономастику.

Дворянська генеалогія не завжди була правдивою. Якщо іноземне дворянство дійсно мало знатне походження, яке підтверджувалося документально, то слобідські дворяни часто вигадували легенди, через брак джерельних доказів. Так, наприклад, родина Квіток мала легендарне оповідання про заселення Слобідського регіону саме їхніми пращурами (Багалей, 1913, с. 34). Геральдика була одним із основних показників значимості роду, тому всі дворянські родини або створювали власний герб по аналогії гербів Речі Посполитої, або запозичували символи у вже наявних гербів. Від самого початку відомі лише три герби: І. Перехрестова, Г. Кондратьєва, Ф. Донець-Захаржевського, надалі всі полковницькі родини мали свої герби (Маслійчук, 2003, с. 155).

Благородне походження також доводилось за допомогою змін в ономастиці. Це відбулося шляхом зміни «простих» закінчень на шляхетні – «ський», «цький». Наприклад, суддя Ізюмського полку на початку XVIII ст. Д. Данилов став Данилевським, писар Харківського полку 1719 р. С. Климов – С. Климовський (Маслійчук, 2004, с. 268). Харківський полковник Шидловський, мав

початкову форму прізвища – Шилов, а у виписці за 1705 р. згадується вже про полковника Федора Шидловського (Филарет, 1858, с. 240). У 1786 р. видано «Список дворян, занесених до родовідної книги Слобідсько-Української губернії». Дворянські родини Слобожанщини: Квітки, Куликовські, Гендрикови, Кантеміри, Шидловські та ін. (Багалеї, 1886, с. 328). Хоча нрави та зичаї еволюціонували дуже повільно, як зазначає Г. Лукомський (Лукомский, 2001, с. 32).

Дворянський стан був неоднорідний. До нього відносилися представники заможного дворянства, подібні до польської шляхти, які активно приймали участь в управлінні губернією, будували величні палаци. Інша частина – це середнє та дрібне дворянство, яке мало сільські маєтки і переважно проживало в цій місцевості.

Окремо слід виокремити діячів культури, які зробили помітний внесок у формування слобідської культури, переробляючи європейські та світові тенденції під місцеві традиції. М. Сумцов згадує, що не чув у гімназії жодного українського слова, але знайомився з Квіткою, Котляревським (Сумцов, 1905, с. 9). Це ті дворяни, які активно займалися літературою, освітою, науковими дослідженнями.

Одним із представників таких діячів був В. Н. Каразін, який багато часу проводив у своєму маєтку Кручик, Богодухівського повіту Харківської губернії. Займався хімією, метрологією, багато читав. Особисто виховував власних дітей (Данилевський, 2010, с. 148). Дворянство уповноважило Каразіна просити у Олександра І затвердження на відкриття університету. Імператор, на повагу до патріотичної служби Слобідсько-Українського дворянства, дозволив відкрити університет (1805 р.) (Илляшевич, 1885, с. 71). Дворянами була внесена сума 400 тисяч карбованців на розбудову нового начального закладу.

Для дворянських родин садиба була постійним помешканням. Садиба, як культурний осередок, яка поєднувала родинний і духовний світ і забезпечувала зв'язок із поколіннями. Сім'я і рід визначали особливості садибної культури, втіленої в матеріальній і духовній сферах (Русавська, с. 130). Семіотичний підхід до розуміння садибної культури як знакової системи запроваджує Ю.

Лотман. Символізм був притаманний садибним паркам, які ототожнювалися з райським Едемом. Кожне дерево, кожна рослина щось значили в загальній гармонії. Білі стовпи берізки нагадували білі стовпи колон. Липи в під'їзних алеях під час весіннього цвітіння нагадували своїми пахощами райський ефір. Для дуба, який сприймався як сила, вічність, влаштовувалися спеціальні галявини. Садибний ландшафт, як рукотворний ландшафт, представляє значний інтерес з позиції культурологічного підходу, оскільки його образ і вигляд повністю залежать від творчого задуму творців (Русавська, с. 129).

Паркове мистецтво поєднувало в собі декілька складових: розбудова парку на основі природного масиву, гармонійне поєднання ландшафту та архітектурних будівель, вибір та насадження рослин, створення штучних ставків, будівництво паркових споруд: гротів, криниць, альтанок, фонтанів, містків тощо. Парки в садибах були двох видів: французького регулярного стилю та англійського пейзажного типу. Зміни в облаштуванні садибних парків відбулися в XVIII ст. Із формуванням нового філософського мислення (Просвітництва) садово-паркове мистецтво сприймалося як наслідування природи. У Слобожанщині, як і в більшості садиб імперії, популярними були парки в англійському стилі. Ідеалом такої віллі було з'єднання з природою, а як наслідок цього – відсутність кордону між парком та оточуючим його природним ландшафтом. Прагнучи створити нові за своєю простотою витвори, паркова архітектура звернулася до античного світу. Захоплення класичними ідеалами було настільки великим, що всі художники, які працювали в цьому напрямку користувалися великою популярністю, зазначає Ю. Лотман (1997, с. 99).

В Україні романтика парків підкреслювалася мальовничою природою з пагорбами, долинами річок, поєднуючи різні породи дерев і кущів з фруктовими садами. Тому художній вигляд паркового оточення будинків ніколи не повторювався. Розвиваючись з плином часу, вбираючи в себе соціальні й естетичні тенденції, садово-паркове мистецтво України мало й регіональні особливості, які були наслідком історичного розвитку того чи іншого регіону, його природно-географічних особливостей, етнографічної своєрідності

(Бірьова, 2016, с. 80).

Теоретиком садово-паркового мистецтва в Росії був відомий агроном, лісовод і практик садибного будівництва – А. Болотов. Він вважав, що не варто копіювати європейську моду. Її треба пристосовувати у відповідності до вітчизняних традицій. Цю концепцію пейзажного парку в Слобожанщині підтримував О. Паліцин. О. Паліцин захоплювався творчістю відомого філософа Жан-Жака Руссо. Жан-Жак Руссо запропонував концепцію гармонійного життя людини з природою, яке втілювалося на практиці створенням парків «англійського» типу. О. Паліцин активно захоплювався роботою філософа, виправляв п'ять частин «Нової Елоїзи» для своїх секретарів, які переписували роботу і переклав першу частину, щоб переписати (Сумцов, 1888, с. 2). Паліцин був прихильником нового напрямку сентиментального, з домішками романтизму. Напрямок заснований на захопленні і наслідуванні.

Більшість садибних парків Слобожанщини, а також паркових споруд і церков належить авторству саме О. Паліцину, який був в дружніх стосунках з П. Ярославським (Харківським губернським архітектором) та мав багато учнів. Будував будинки: у Басах, під Сумами, церкви в Шепетивці, Кам'янці тощо.

Полюбляв несиметричну форму, як найбільш наближену до природи. В. Каразін писав: «що О. Паліцин працює з відомими поміщиками: Шидловськими, Надаржинськими він заохочував їх до створення бібліотек, саме йому ми зобов'язані влаштуванням європейського побуту в Україні» (Сумцов, 1888, с. 5). Власний парк у садибі О. Паліцина в селі Попівка плавно переходив у ліс.

Одним із представників школи Паліцина був Іван Назарович Каразін, який своє ставлення до природи тісно пов'язував з моральними принципами ставлення до людини. Він створив декоративний парк в Основ'янцях Харківської губернії. Насадження, рельєф місцевості, дороги й алеї – усе створювало єдину об'ємно-просторову композицію (Родічкін, 2005, с. 321). Сьогодні – це найкращий дендропарк Харківської області.

Пейзажний парк був створений у маєтку Основа, де мешкав письменник Г. Основ'яненко. На початку XIX ст. тут побудовано двоповерховий поміщицький будинок. «Сад

Основи, де тепер бігають сірі кролики, де влаштовані стежки, усипані рожевим піском, луг перед будинком й колекція оранжерейних дерев та рослин, які росли на відкритому просторі, мали неповторну особливість. У будинку Основи проводилося багато свят й урочистих подій, на які збиралися представники кращих дворянських родин» (Данилевський, 1856, с. 3). М. Костомаров з теплими словами згадує про свої візити до Основи. «Я доволі часто їздив в Основу до Григорія Федоровича Квітки в Основу, де він мешкав в маєтку свого брата і займав невеликий будинок» (Костомаров, 1990, с. 40).

Садиба була затишком для родини, райським місцем відпочинку та милуванням природою. Власник садиби, користуючись відносною вільністю та віддаленістю, сам створював свій уклад життя, спілкування, свій маленький неповторний світ. Ансамбль садиби, окрім парку складався ще з будинку, розташованого на пагорбі або в центрі ансамблю, господарських споруд, флігелів. Відомий дослідник слобідських садиб Г. Лукомський поділяє всі маєтки на три типи: старовинні садиби, які зберігаються в охайному вигляді сучасними власниками; нові розкішні садиби; скромні сільські садиби без певного стилю (Лукомський, 2001, с. 37).

Знатність у дворянському середовищі визначалася, окрім близькості до двору, ступенем заможності, вмінням широко жити (Євреїнова, 1898, с. 19). Поміщики часто влаштовували бенкети, розваги, полювання з собаками, театральні спектаклі, змагання оркестрів. Наприклад, у маєтку графа Комбурля було 30 борзих та 33 гончі собаки, при цьому ці цифри вважалися мізерними у порівнянні з іншими власниками (Лукомський, 2001, с. 32).

Отже, отримавши благородне звання, представники колишньої козацької старшини продовжували те життя і мали такий саме менталітет, як і за козацьких часів. Лише одиниці з них, такі як брати Каразіни, Квітка зробили вагомий внесок у культурну розбудову регіону.

Дворянство залишило нерухомі пам'ятки, які збереглися до нашого часу. Садиби – це комплексні об'єкти, які включають архітектурну складову і садово-паркове мистецтво. Згідно з державним реєстром нерухомих пам'яток України в Харківській об-

ласті не всі об'єкти є пам'ятками. Частина з них взагалі не представлена в реєстрі (Державний реєстр).

Більшість садиб має незадовільний стан збереження і тільки садиба в Пархомівці Краснокутського району музеєфікована, ній розміщена філія Харківського художнього музею. Усі інші маєтки не музеєфіковані, хоча частина з них включена до екскурсійних маршрутів. Для дворянських ансамблів повинна застосовуватися комплексна музеєфікація, оскільки вони складаються із об'єктів садово-паркового мистецтва та об'єктів архітектури.

Згідно з музеєфікаційними дослідженнями Брич, оптимальний варіант вибору пам'ятки для пристосування під музей досягається під час комплексного врахування містобудівних, функціональних і конструктивних факторів (Брич, 2015, с. 34).

Найпоширеніший спосіб музеєфікації архітектурних споруд – це використання під музей. Наприклад, у садибі містечка Тростянець на Сумщині розміщено одночасно декілька музеїв: музей шоколаду, краєзнавчий музей, картинна галерея, кабінет господаря. Відтворення житлових інтер'єрів – один із найкращих засобів музеєфікації панського будинку. В Шарівській садибі збереглося оздоблення інтер'єрів, меблі, тому в цій садибі можна було б провести музеєфікацію садибного комплексу: будинок, як панське помешкання XIX ст. з оформленням кімнат меблями, прикрасами, речами власника. Почистити парк та реставрувати паркан. У чисельних господарських спорудах могли б розміститися музеї пов'язані з культурою XIX ст. та родиною власників, наприклад музей фотографій XIX ст. тощо.

Висновки.

Встановлено, що дворянська культура Слобожанщини формувалася на основі місцевих козацьких традицій, під впливом загальноросійської дворянської культури. Старшина отримала новий статус але не новий менталітет. Виокремлено частину дворянства, яке зробило значний внесок у розвиток освіти та культури регіону.

Проаналізовано символізм у дворянській парковій культурі. Трансформація паркового будівництва в Слобожанщині здійснювалася місцевим дворянством, причому не лише теоретичні основи але й практична складова, у вигляді саду І. Н. Каразіна в сучасному Краснокутському районі.

Оскільки дворянська садиба – це гармонійне поєднання архітектурних об'єктів та садово-паркового мистецтва, для музеєфікації цих пам'яток необхідно застосовувати різні підходи. Проаналізовано реєстр нерухомих пам'яток України, до якого занесені не всі наявні об'єкти садибного будівництва. В області лише в одній дворянській садибі сьогодні розміщено музей. Інші пам'ятки продовжують руйнуватися, хоча включені до туристичних маршрутів. Через низький ступінь музеєфікації об'єктів, Слобідський регіон втрачає привабливість серед туристів. Хоча історико-культурний потенціал регіону високий.

Отже, дворянська садибна культура базувалася на європейських традиціях, але мала при цьому характерні особливості, пов'язані з впливом місцевої культури. Поєднання культурної та історичної спадщини у дослідженні дворянської та садибної спадщини, надасть можливість збільшити кількість пам'яток та провести заходи з музеєфікації нерухомого надбання.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Багалей Д. И. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губерний). Харьков : Тип. К. П. Счасни, 1886. Т. 1. 358 с.
- Багалей Д. И. Очерки из русской истории. Харьков : Тип. М. Зильберберга, 1913. Т. 1. 374 с.
- Бірюва О. Ю. Складові частини садибних ансамблів Слобожанщини. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2016. Т. 1, вип. 45. С. 79–81.
- Бірюва О. Ю. Слобожанщина: адміністративні й соціальні зміни протягом другої половини XVII – першої половини XVIII ст. Гілея. *Науковий вісник, збірник наукових праць*. 2018. Вип. 137 (10). С. 7–9.
- Брич М. Музеєфікація пам'яток архітектури та містобудування як засіб збереження історико-культурної спадщини. *Historical and Cultural Studies*, 2015. Vol. 2, No. 1. С. 31–35.
- Воронежский край в XVIII в.: Документы и материалы по истории края / сост. В.М. Проторчина. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1980. Т. 2. 176 с.

- Данилевский Г. П. Украинская старина. САГА, 2010. 406 с.
- Данилевский Г. П. Основьяненко. Санкт-Петербург : Тип. Королёва, 1856. 128 с.
- Державний реєстр нерухомих пам'яток України. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/ua/publish/officialcategory?cat_id=244910406
- Евреинова Г. А. Прошлое и настоящее значение русского дворянства. Санкт-Петербург : тип. СПб. А. Бенке, 1898. 103 с.
- Илльашевич Л. В. Краткий очерк истории харьковского дворянства. Харьков : Тип. М. Зильберберга, 1885. 166 с.
- Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография / сост. и ист.-биограф. очерк В. А. Замлинского. Киев : Лыбидь, 1990. 2-е изд. 736 с.
- Лотман Ю. М. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX века). Санкт-Петербург : Искусство, 1997. 398 с.
- Лукомский Г. К. Старинные усадьбы Харьковской губернии. Харьков : Райдер, 2001. 240 с.
- Маслійчук В. Л. Козацька старшина слобідських полків другої половини XVII – першої третини XVIII ст. Харків : Райдер, 2003. 252 с.
- Маслійчук В. Л. Прагнення «шляхетності» козацької старшини Слобожанщини (друга половина XVII – XVIII ст.). *Україна в Центральній-Східній Європі*. 2004. № 4. С. 265–278.
- Родічкін І., Родічкіна О. Старовинні маєтки України. Київ : Мистецтво, 2005. 384 с.
- Русавська В. А. Садибна культура як складова вітчизняної культури XIX ст. *Вопросы духовной культуры. Исторические науки*. С. 126–131.
- Сумцов Н. Ф. Из гимназических воспоминаний Харьков, 1905. 11 с.
- Сумцов Н. Ф. Культурный уголок Харьковской губернии. *Харьковский сборник*. 1888. С. 1–13
- Филарет (Д. Г. Гумилёвский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Харьков : Тип. Хар. ун-та, 1858. Отд. 5. 461 с.

REFERENCES

- Baghalej, D. Y. (1886). *Materialy dlja istorii kolonizacii i byta stepnoj okrainy Moskovskogo gosudarstva (Kharkovskoj i otchasti Kurskoj i Voronezhskoj gubernii)* [Materials for the history of colonization and life of the steppe outskirts of the Moscow state (Kharkov and partly Kursk and Voronezh provinces)]. (Vol. 1). Kharkiv: Tip. K. P. Schasni [in Russian].
- Baghalej, D. Y. (1913). *Oчерки из russkoj istorii* [Essays on Russian history]. (Vol. 1). Kharkiv: Tip. M. Ziljberbergha [in Russian].
- Birova, O. Ju. (2016). Skladovi chastyny sadybnykh ansambliv Slobozhanshhyny [Components of manor ensembles of Slobozhanshchyna]. *Naukovi praci istorychnogho fakul'tetu Zaporizkogho nacional'nogho universytetu – Scientific works of the historical faculty of Zaporizhia National University*, 1 (45), 79–81 [in Ukrainian].
- Birova, O. Ju. (2018). Slobozhanshhyna: administratyvni j socialni zminy protjaghom drughoji polovyny XVII – pershoji polovyny XVIII st. [Slobozhanshchyna: administrative and social changes during the second half of the XVII - first half of the XVIII century]. *Ghileja. Naukovyj visnyk, zbirnyk naukovykh pracj – Gilea. Scientific Bulletin, a collection of scientific papers*, 137 (10), 7–9 [in Ukrainian].
- Brych, M. (2015). Muzejifikacija pam'jatok arkhitektury ta mistobuduvannja jak zasib zberezhennja istoryko-kulturnoji spadshhyny [Museification of monuments of architecture and urban planning as a means of preserving historical and cultural heritage]. *Historical and Cultural Studies – Historical and Cultural Studies*, 2 (1), 31–35 [in Ukrainian].
- Protorchina, V. M. (Ed.). (1980). *Voronezhskij kraj v XVIII v.: Dokumenty i materialy po istorii kraja* [Voronezh region in the XVIII century: Documents and materials on the history of the region]. (Vol. 2). Voronezh: Yzd-vo Voronezhskogho un-ta [in Russian].
- Danilevskij, Gh. P. (2010). *Ukraynskaja starina* [Ukrainian antiquity]. SAGhA [in Russian].
- Danilevskij, Gh. P. (1856). *Osnovjanenko* [Osnovyjanenko]. Sankt-Pterburg: Tip. Korolova [in Russian].
- Derzhavnyj rejestr nerukhomykh pam'jatok Ukrajiny [State Register of Immovable Monuments of Ukraine]. Retrieved from http://mincult.kmu.gov.ua/control/ua/publish/officialcategory?cat_id=244910406 [in Ukrainian].
- Evreinova, Gh. A. (1898). *Proshloe i nastojashhee znachenie russkogho dvorjanstva* [Past and present significance of the Russian nobility]. Sankt-Peterburg: Tip. A. Benke [in Russian].
- Il'jashevych, L. V. (1885). *Kratkij oчерk istorii kharkovskogo dvorjanstva* [A brief sketch of the history of the Kharkiv nobility]. Kharkiv: Tip. M. Ziljberbergha [in Russian].
- Kostomarov, N. I. (1990). *Istoricheskie proizvedeniya. Avtobiografija* [Historical works. Autobiography]. 2nd ed. Kyiv: Lybid [in Russian].
- Lotman, Ju. M. (1997). *Besedy o russkoj kul'ture. Byt i tradicii russkogho dvorjanstva (XVIII – nachalo XIX veka)* [Conversations on Russian culture. Life and traditions of the Russian nobility (XVIII - early XIX century)]. Sankt-Peterburg: Iskustvo [in Russian].
- Lukomskij, Gh. K. (2001). *Starinnye usadby Kharkovskoj gubernii* [Ancient manors of the Kharkiv province]. Kharkiv: Rajder [in Russian].
- Maslijchuk, V. L. (2003). *Kozackja starshyna slobidsjkykh polkiv drughoji polovyny XVII – pershoji tretyny XVIII st.*

[Cossack sergeant of Sloboda regiments of the second half of the XVII - first third of the XVIII century]. Kharkiv: Rajder [in Ukrainian].

Maslijchuk, V.L. (2004). Pragnennja "shljakhetskosti" kozackoji starshyny Slobozhanshhyny (druga polovyna KhVII – KhVIII st.) [The desire for "nobility" of the Cossack foreman of Slobozhanshchyna (second half of the seventeenth - eighteenth centuries)]. *Ukraina v Centralno-Skhidnij Jevropi – Ukraine in Central and Eastern Europe*, 4, 265–278 [in Ukrainian].

Rodichkin, I., & Rodichkina, O. (2005). *Starovynni majetky Ukrainy [ncient estates of Ukraine]*. Kyiv: Mystectvo [in Ukrainian].

Rusavska, V.A. Sadybna kul'tura yak skladova vitchyznjanovi kul'tury XIX st. [Manor culture as a component of national culture of the XIX century]. *Voprosy dukhovnoj kul'tury. Istorycheskye nauki – Questions of spiritual culture. Historical sciences*, 126–131 [in Ukrainian].

Sumcov, N. F. (1905). *Iz gimnazicheskikh vospominanij [From high school memories]*. Kharkiv [in Russian].

Sumcov, N. F. (1888). Kul'turnyj ugholok Kharkovskoj gubernii [Cultural corner of the Kharkiv province]. In *Kharkovskij sbornik – Kharkiv collection*. (pp. 1–13) [in Russian].

Filaret, (D.Gh. Ghumil'ovskij). (1858). *Istoriko-statisticheskoe opisanie Kharkovskoj eparkhii [Historical and statistical description of the Kharkiv diocese]*. Iss. 5. Kharkiv: Tip. Khar. un-ta [in Russian].

Бірьова Ольга

Кандидат історичних наук, викладач
Харківська державна академія культури

Birova Olha

Candidate of Historical Sciences, Lecturer
Kharkov state academy of culture

Email: olga72480@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4814-8998

Цитування: Бірьова, О. (2020). Слобідські ансамблі як осередки дворянської культури: музеєфікаційний аспект. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 23 (10), 79–86. doi: 10.15421/172095

Citation: Birova, O. (2020). Slobidski ansambli yak osередky dvorianskoi kultury: muzeiefikatsiinyi aspekt [Slobidski ensembles as centers of aristocratic culture: museification aspect]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 23 (10), 79–86. doi: 10.15421/172095

Стаття надійшла / Article arrived: 30.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 29.10.2020